

ŽIVOT

Br. IV.

RUJANJ 1928.

God. IX.

Četiri najveća pjesnika i upliv vjere

(Homer, Dante, Shakespeare i Calderon)

Bog ne trpi polovičnosti. Krist reče: »Tko nije sa mnom, protiv mene je, i tko ne sabira sa mnom, prosipa« (Mat. 12, 30) te: »Ne mislite, da dodoh, da donesem mir na zemlju, ne dodoh da donesem mir, nego mač. Jer dodoh da rastavim čovjeka od oca njegova« (Mat. 10, 34. 35.) Bog traži, da čovjek bude u svemu u najužem spoju s njime: »Ostanite u meni, i ja u vama. Kao što loza ne može roditi roda sama od sebe, ako ne ostane na trsu, tako i vi, ako ne ostanete u meni« (Iv. 15, 4)

Sve je to starom poganstvu nepoznato, pa kršćani mogu uskliknuti: »Koji je narod tako velik, kojemu su bogovi tako blizu kao što je naš Bog?« (5 Mojs. 4, 7.) Na to je smjerao i sv. Pavao, kada je u Ateni upozorio areopag na tu blizinu (Dj. ap. 17, 28) Poganski bogovi rijetko mare za ljude. Engleski je deizam 18. vijeka pošao i dalje te proglasio, da se božanstvo nikada ne brine za stvorena bića. Francuski naturalizam 18. i 19. stoljeća uopće više i ne računa s božanstvom. Prava je to poganska dekadencija, negacija našeg kršćanstva, u kome nam Krist jamči: »A i vlasi na glavi vašoj svi su izbrojeni« (Lk 12, 7) Bog je naš premili otac, sama ljubav. »Po tom se pokazala ljubav Božja prema nama, što Bog Sina svojega jedinorođenoga posla na svijet, da živimo po njemu« (1 Iv. 4, 9.)

Ovakav kršćanski optimizam, ova vjerska atmosfera kadra je da svakog pjesnika podigne u najveće visine i da najbolje raspoloži te narodne miljenike, kako ćemo to ogledati na živom primjeru četvorice najvećih pjesnika. Pa ni sam Homer, jedan od četvorice najvećih pjesnika, da nije bio prožet barem duhom naravne vjere; ne bi nikada bio dopro do one visine u shvaćanju i obradbi velikih načela.

* * *

Koji veći pjesnik nije učio na **Homeru**? To su činili Vergil, Ovid, Horac, pa Lessing, Schiller i Goethe; uopće nema pjesnika svjetske slave, koji nije čitao, proučavao, oponašao velikog grčkog

pjesnika. On je bio i vazda će ostati uzorom uzvišene pjesme. Kako je nekoć silno djelovao na grčki duh i kulturu od Peisistrata do Aristotela, tako on utječe i danas na književnost svih izobraženih naroda. S Homerovom se Ilijadom i Odisejom ne može usporediti Kalevala (narodni finski epos) ni Mahabharata i Ramayana, jer ih Homer nadvisuje kao sunčano svijetlo blijeđu mjesecinu. I o Nibelunškoj pjesmi veli Sittl (Geschichte der griechischen Literatur I, 53): S čisto pjesničkog stanovišta homerske su pjesme u svojoj vrsti nenatkriljive«. Samo se Dante s njime može mjeriti u jakosti fantazije.

Homer, taj velikan duha i srca, skroz je prožet vjerskim načelima. Uzmimo junake njegove Ilijade: Ahila, Agamemnona, Hektora, Diomeda, Menelaja, Ajasa, Odiseja, Patrokla. Svi se oni kreću, djeluju vojuju, sude, vijećaju ili se podaju strastvenom bijesu, ali vazda priznaju nad sobom božanstvo. Njemu se oni utječu u radosti i negodama. Bogovi odlučuju sudbinom pojedinih, naroda, svime. Tko određuje, da će Troja pasti, ako ne oni, stanovnici nebeskog Olimpa? U Homeru su zemlja i nebo u neprestanom saobraćaju i prva vazda ovisi o odredbi božanske mudrosti.

Horac u svojoj pjesmi Ad Pisones ističe, kako svako pjesničko djelo dobiva nužnu bistrinu i jakost jedinstvenošću ideje. U tome je Homer izvanredno uspio, što je tu jedinstvenost potražio u vjeri: ljude je i njihova djela podvrgavao odluci i volji bogova. No ne ruši li upravo ta popularnost bogova označenu jedinstvenost? Dakako. Stoga je veliki genij i bogove podvrgao jednom bogu-Zeusu. Dapače je i dalje pošao, te je i iznad Zeusa priznao Moiru (sudbinu). On je doduše to crpio iz narodne grčke religije, pa je time i on priznao monoteizam ili barem njegov historički ostatak. Temelj je dakle Homerovih djela upravo jedinstvenost vjerskog plana, kakovu nalazimo u naravnoj vjeri primitivnih naroda. Sve se događa po volji vrhovnog boga.

I Ahil to tumači Priamu:

Bačve bo dvije leže u Zeusovu domu, — iz jedne

Darove daje zle, a iz druge darove dobre.

Komu gromovni Zeus iz obiju bačava sm'ješa,

Taj se na zlo sada namjeruje, a sad na dobro;

Komu nevolje daje, u ruglo vrgne ga Zeus-bog

Te tog po zemlji divnoj gladotinja progoni huda;

Hoda, a bogovi njega ne časte ni smrtni ljudi (Ilij. 24, 527-533)

Homer ne vjeruje poput modernih monista, da iznad čovjeka nema veće mudrosti, pa se ne gubi u fantaziranju ili obožavanju čovjeka. On promatra čovjeka sa stanovišta prolaznosti:

Kakov je lišću rod, i ljudima takov je uprav.

Jedno po zemlji lišće razbacuje vjetar, al raste
U šumi brsnatoj drugo, kad proljeće nastane opet.

Tako i ljudi jedni dospjevaju, a drugi ginu (Ilij. 6, 146—149).
146—149)

Ne sjeća li nas ovo Pavlovih riječi: »Ovdje nemamo grada, koji će ostati, nego tražimo onaj, koji ima doći« (Žid. 13, 14)?

Kako li bogovi tekar u Odiseji sudjeluju u životu glavnog junaka! Atena već u prvom pjevanju upućuje Telemaha. U svojoj Odiseji Zeus jednako kao i u Ilijadi vlada nad bogovima i ljudima. I tu se zrcali vjera u nagradu i kaznu i da napokon ovaj život nije drugo nego dio našeg življenja, koje prima svoje značajne tekare iza smrti tijela. Naravna etika nalazi već i na zemlji svoju djelomičnu sankciju. K tome kako je divna Penelopa u svojoj bračnoj vjernosti! I druge kućne, rodbinske i narodne kreposti prikazane su u mnogim osobama. Molitve, žrtve, pouzdanje u božanstvo, uopće sav razvitak pjesme nije drugo nego li himna vjeri. Vrhunac postizava ta vjera, kada Odisej ne zdvaja ni u času brodoloma u 5. pjevanju i kada se bori s proscima svoje žene u XXII. pjevanju.

Homer poznaje ljudsku psihologiju, sva dobra i loša čovječja svojstva, uzvisuje vječne vrednote, sve u duhu vjere, pa će stoga i ostati trajnim uzorom svim ljudskim pokoljenjima. S njime se takmi i nadvisuje ga samo **Dante** (1265 — 1321)

Giovanni del Virgilio sastavio je nadgrobnni natpis velikom pjesniku Ravenni, gdje ovako crta velikog kršćanskog pjesnika:

Theologus Dantes nullius dogmatis expertus,
Quod foveat claro Philosophia sinu.
Gloria Musarum, vulgo gratissimus auctor,
Hic iacet et fama pulsat utrumque polum.

Dante je bio »idealista, koji poslije Platona nema sebi jednako; bio je duh zamjerne univerzalnosti, koji svagda svoj pogled upravlja iznad ćutilnih i prolaznih stvari; rođeni teolog i prorok, privezan je od mladosti na realistički život i djelovanje trgovačkog grada, gdje je vrhunac ponosa bio gradski zlatni novac i gdje njegovi hvastavi građani svojim vladarima dozvole jedva pola godine vladavine, te gotovo svakog decenija mijenjaju svoj ustav. Grad se nalazi između najvećih protuslovlja svjetske povijesti, svoju politiku upravlja prema časovitim interesima najvećih obitelji i cehova, zapliće se u revoluciju poradi napitosti i tučnjave na nekom vjenčanju, svojim strančarstvom zakreće prema sili jačega i na slabu stranku navaljuje do uništenja. Sve se to političko barbarstvo isticalo pod plaštem sjajne kulture, prebogatog i oholnog društva, punog veselja i šale, pjevanja i zabave, divote i krasote. Ozbiljni, strogi pjesnik, prognanik u Ravenni, nije bio

žrtvom papinske ili svjetske politike, nego one pučke vladavine, koja se mijenja poput vjetra, a na čijim je nestalnim valovima i sam za dva mjeseca imao neku prividnu političku vlast kao jedan od šestorice cehovskih priora. Ako se zadubemo u suptilna skolastička pitanja, kojih je puna njegova pjesma, onda ćemo u njemu gotovo uočiti duševnog srodnika velikih skolastika, kakovi su bili Toma, Albert i Bonaventura, pa bi se bio bolje snašao da u tihoj ćelijici promatra visio beatifica ili da u Parizu na školi zadivi svu mladež svojim dubokim distinkcijama. O toj se duševnoj srodnosti ne može sumnjati; ali je duboki mislilac u njemu spojen sa strastvenom vatrenom dušom, koja se nije dala zatvoriti u samostan, nego se svom pjesničkom osjetljivošću i veselim stvaranjem otvorila šarolikom svijetu. Ljubav, poezija, slikarstvo i graditeljstvo, trgovina i politika, astronomija i fizika, velika svjetska pitanja i mali zapletaji domaćih cehova, novčarstvo i pučki život, domaća i strana povijest, jus i ratovanje, sve široko znanje, čitav realni svijet zanima njegov nezasitni duh... Kako visoko idealno leti i pri tome se podaje filozofskim i teološkim razmatranjima, tako ga njegova ljubav navodi da istraži ono, što je nevidljivo, neistraženo, tamno, zagonetno« (A. Baumgartner D. I., Geschichte der Weltliteratur III, 85—86)

Dante je neusporediv majstor u svojoj »Divina Commedia«. Tu je on najveći trubadur, didaktičar, sredovječni sudija, veliki teolog i filozof, mislilac. Tu on obuhvaća pakao, čistilište i nebo. Uz Virgila silazi u pakao, Virgil ga zatim predaje Statusu, ovaj Beatrici. Njegova domovina nije mala Firenza, niti Italija, nego svemir. Sv. Bernard ga u nebu dovodi do Bl. Djevice, pa tu u visio beatifica svršava njegova divna pjesma. Baumgartner veli, da dalje nije koraknula čovječja poezija. Goethe je doduše pjesnički genij i pokušao je da pođe Danteovim stopama u svom Faustu, ali nam upravo to djelo još jače otkriva veličinu Danteova duha i katoličkog shvaćanja.

Dante je bio skroz katolik; njemu su Sv. Pismo, predaja, odredbe sabora, sv. Oci bili tako sveti, da su ga u srednjem vijeku čak i u crkvi javno čitali i tumačili.

* * *

S Danteom se natječe, i ako na drugom pjesničkom polju, — Shakespeare.

William Shakespeare (1564.—1616.) je najveći dramatičar novijeg vijeka. O njemu reče veliki kardinal Wiseman, da se njime mogu usporediti samo Homer i Dante. Lessing, Goethe, Schiller, Ibsen puni su hvale, kada govore o tom engleskom pjesniku.

Mnogo se pisalo o Shakespearovu katoličanstvu, pa je u novije doba prevladalo uvjerenje, da je on bio katolik, i ako kriptokatolik. Dobro je opazio A. Baumgartner već u »Kirchenlexikonu« (1899), da ovaj engleski genij nije mogao biti izraziti pjesnik katolicizma, kakovi su bili Lopez de Vega ili Calderon, u zemlji i u doba silnog vjerskog progona. G. 1884. je Dr. Raich objavio posebno djelo (Shakespeares Stellung zur katholischen Religion), u kome dokazuje, kako se Shakespeare ne samo nije nigdje ogriješio o katolička načela, nego kako po njima i rješava sva pitanja. Ta njegovi su župnici, biskupi i raznim dramama tako prikazani, da su u opreci s protestantskom praksom i predajom one dobe; dapače katoličke redovnike skroz idealizira. Njegova načela i nazori o Bibliji, predaji, slobodnoj volji i savjesti, smrtnom grijehu, sudjelovanju u zlu, o zakletvi, samoubojstvu, čistilištu, kultu svetaca, askezi, molitvi, transupstancijaciji i papinom primatu, o katoličkim obredima i ženidbi, sve je to u skladu s katoličkim katekizmom, a u protuslovlju s protestantskom naukom. Protestantski pjesnik ne bi tako nikada mogao pjevati. Shakespearovi pjesnički nazori nisu plod anglikanizma niti u kakovoj vezi ili srodstvu s modernom akonfesionalnosti (Cfr. Baumgartner, l. c., Ergbd. I-VI, 613). Shakerspeare nije teolog, ali je u svojim vjerskim idejama skroz prožet nazorima katoličkog srednjeg vijeka. Daleko je on stoga od bezvjerja klasičnog Weimara, Byronove svjetske boli i Hartmanova filozofskog mamurluka (B., l. c. 614)

* * *

Shakespeare nije teološko-filozofski pjesnik kao Dante: svjetski pozorišni pjesnik **Calderon** (1600—1681) spaja u sebi obadvojicu.

Kada je po Stuartovićima u Engleskoj prevladala francuska politika i moda, Englezi su gotovo zaboravili svog najvećeg pjesnika; kasnije ga Voltaire zove »pijanum genijem«, Fridrik II. ga zabacuje, Napoleon I. ga ne razumije. Nije bolje prošao ni Calderon. I njega je upliv protestantskog duha potisnuo s pozornice i sa književnog foruma. Dapače je Karlo III. g. 1765. zabranio, da se Calderonovi komadi daju u španjolskim kazalištima. Tekar u Njemačkoj A. W. v. Schlegel (1767—1845) prokrči put Calderonovim djelima. Goethe je upoznao divsku veličinu pjesnika i uspije u Weimaru te su ondje predstavljali nekoje Calderonove najbolje drame (Ustrajni princ, Život san, Velika Zenobija). Amerikanci su Ticknor i Longfellow pronijeli Calderonovu slavu Amerikom i Engleskom. U 19. vijeku počеше svi narodi da prevode Calderona na svoje jezike. Dakako u tom štovanju nije zaostala ni sama Španjolska. I tako je pjesnik opet dopro do zasluženog mjesta u svjetskoj i domaćoj književnosti. Sam Goe-

the nazva Calderona »onim genijem, koji je u isto doba imao najveći um«. I Scherr piše, da je Calderon bez sumnje naj-sjajniji pjesnički talenat, kojeg nam je katolicizam podao; on je katolik par excellence.

A. W. v. Schlegel sudi o Calderonu ovako: »Calderonov se duh najbolje pokazuje u obradbi religioznih predmeta. Ljubav on opisuje samo općenitim crtama. Vjera je njegova vlastita ljubav, srce njegova srca. Samo ona izazivlje u njemu najjača ganuća, koja prodiru u nutarnjost duše. Kod svjetskih stvari regbi da to nije htio ni dozvoliti. I te stvari, ma kako u sebi bile nevesele, njemu su jasne, jer ih vjera obasjava svojom jasnoćom. Taj se je sretnik iz labirinta i pustoši brojnih sumnja utekao u slobodnu tvrdu vjere, pa odanle u mirnoći duše promatra i opisuje razvitak svjetskih bura; ljudski život njemu nije tamna zagonetka. Čak i njegove suze, koje pri sunčanu sjaju odsijevaju kao rosne kapljece, odrazuju u sebi nebo. Njegova je poezija, bio njezin predmet kakavgod, neprestana vesela himna o krasoti stvorenja« (Werke IV, 397).

I Calderon se poput Dantea šeće svemirom i nebom u svojim pjesmama; on promatra povijest čovječanstva sa stanovišta svećenika, koji se u duhu žrtve pomirnice diže k Bogu, da onda blago i ljubezno pogleda na zemlju i ljude, gdje nalazi Krista Boga u sakramentu ljubavi. To je himna Bogu, Kristu Otkupitelju, Duhu Svetom, Bl. Djevici, Crkvi, papinstvu, sakramentima, kršćanskim krepostima. Njemu je čovječja duša zaručnica Vječne Riječi. No protiv čovjeka ustaje grijeh, krivica, Lucifer sa svojim dvorom; sa 7 glavnih grijeha, s kumirštvom (poganštvom), muhamedanštvom, krivovjersvom, apostazijom i ateizmom. Treba čitati Calderona i to mirno i pozorno, da brzo osjetiš svu njegovu milinu i zanos.

Calderon je i vrlo plodan pjesnik. Günthner je podijelio pjesnikova djela u dvije skupine: 1. *Comedias* (svjetski kazališni komadi) sa 108 djela, i 2. *Autosacramentales* (duhovne igre) sa 64 djela. Kolikogod je ta građa raznovrsna, svagda je on sebi dosljedan, svagda katolik. »Iz najnutarnjijih dubina katoličke vjere crpao je Calderon svoje zamjerno uzvišene misli, a u isti mah i onaj zanos, kome se dive i (protestanti) Schlegel i Schack; jednako se iz žila katoličke vjere razviše klice, crte i temeljni oblici one uzorne tipologije, u koju je on zavio najviše i neiscrpive nauke kršćanstva« (Baumgartner, l. c. 105)

Plato ima svoju nauku o idejama, o kojima je tvrdio da postoje. Aristotel je ustao protiv toga i predbacio je Platonu, da je apstrakcijama pripisivao bivovanje. Schoppenhauer je na to kazao, da ipak svaki umjetnik, kada stvara, nekako utjelovi jednu ili drugu ideju i tako to postaje dio onoga, što leži u praslici. Koja je to praslika? Sv. Augustin, koji je tako volio Platona,

veli, da je ta praslika sam osobni Bog. Umjetnik eto i po Platonu mora da crpe iz Boga, dakle iz vjere. Bez duboke vjere nema ni dubokog mislioca, ni pravog umjetnika.

Do ovoga je došao i kipar Meštrović, kada je g. 1926. pisao o Michelangelu u »Novoj Evropi«: »Pravo umjetničko nastojanje treba da je produžena cvrčkova predsmrtna pjesma, treba da je pjesma i molitva u isti mah; a ono što sadrži, da je izvan dimenzija i vremena« (str. 245.) I dalje Meštrović navodi iz »Dialoga« Franje Holandeskog, kako je sam Michelangelo mislio o pravoj umjetnosti. Tu čitamo: »U umjetnosti, inteligencija koja samo razumije ljepotu, ma do koga stepena mogla dotjerati, nije nikada dotjerala dalje od dobre želje. Nije dosta za pravog slikara, da djelomično oponaša prirodu našega Gospoda, da bi time postao majstorom pun znanja i pronicavosti. Što se mene tiče, ja mislim, da mu je potrebito voditi i veoma kršćanski život, dapače život sveca, ako je moguće, da bi ga Duh Sveti nadahnuo. U Starom Zavjetu, Bog-otac hotijaše, da oni, kojima će biti stavljeno u zadatak da ukrase i naslikaju korablju vjere, ne budu izučeni samo majstori, već da budu još i taknuti njegovom milošću i njegovom mudrošću«. Na ovo nadodaje Meštrović vrlo zgodno: »Vidi se dakle, da je kod Michelangela u njegovoj snazi i podsvijesti bilo i saznanje, da govori svojim sunarodnjacima i savremenincima ono, što su stari jevrejski proroci govorili svojim« (str. 251)

Na ove Meštrovićeve riječi tek se sada ateista Miroslav Krleža čutio pobuđenim da ustane čitavim člankom protiv Meštrovićeva stava. Krleža između ostalog i ovo veli: »Promatrajući čitav taj religiozni napor I. Meštrovića čovjek se logično pita: taj gips, to drvo, ta bronca, sav taj kiparski materijal zar doista nema nikakve druge svrhe, nego da fiksira spiralno usavršavajuće gibanje jedne pobožne i vjerujuće duše, duše religiozne, koja ima krila i koja leti ravno spram Boga? — I to pitanje raste u čovjeku do nemira. Jer ako to doista nije staromodna izmišljotina provincijalnih kapelana da Bog doista postoji, i ako doista ima takovih ljudi koji imaju krila i vide Boga, šta se onda zbiva s nama neznabošcima koji nijesmo krilati?« (Književnik 1928. lipanj, str. 74)

Tako jadikuje Krleža, taj Matošev epigon u krilatim varnicama; on zamišljeno pita: »Šta se zbiva s nama neznabošcima?« S neznabošcima se zbiva ono, što i sa slijepcima; oni moraju s Izaijom kazati: »Pipamo kao slijepci zid, kao oni, koji nemaju očiju pipamo; spotičemo se u podne kao u sumračju« (59, 10) Svaki umjetnik, posebno pjesnik i dramatičar, mora biti narodni vođa, koji svome narodu pokazuje put vjere, morala, vječnog cilja. No kako će bezbožnik, taj slijepac drugoga voditi, kada mu je »u po dne kao u tami?« Ne će li se i tu obistiniti Kristova

riječ: »Ako slijepac slijepca vodi, oba će pasti u jamu« (Mat. 15, 14)? Bezbožni umjetnici zapuštaju Boga, taj izvor žive i vječne vode; pa ne mogu ni svoju ni tuđu žeđu da ugase (Jerem. 2, 8) To se vidi očevidno (da drugoga ne navodim) kod Krleža u njegovoj »Golgoti«. I on u glavnoj misli ide za stvarima zaludnijem; ne zna, kako da riješi pojam zla i sankcije; on tu vrluda kao slijepac. Naprotiv kako tu kršćanstvo svakoga čovjeka, osobito umjetnika, diže i regbi preobražuje! O tome veli duboki mislilac Foerster u svom »Christus« (str. 27): »Kršćanska vjera pokazuje nam snagu i svojstvo čovječje naravi (koja na zemlji neprestano nailazi na zapreke) u svoj čistoći i dosljednosti; predočuje nam vazda naš najčistiji Ja tako, kako mi to zaželimo u najskrovitijim časovima: Tako mora čovjek živjeti i djelovati!« Bezbošci to ne poznaju; oni najvole poput naturaliste Zole isticati u čovjeku njegov životinjski dio i rješavaju problem u duhu Ibsenova fatuma.*)

* * *

Da završimo!

Slika na oltaru sv. Tome Akvinskog u Santa Maria sopra Minerva u Rimu predočuje savez filozofije i teologije. Divna je to slika. No postoji i jedan drugi savez, ne na slici, nego u realnom životu 16. i početkom 17. vijeka. To je »Savez Crkve sa svim umjetnostima«. To je oživotvoreni savez vjere i umjetnosti. Brahmante, Peruzzi, Sangallo, Sansovino, Palladio u graditeljstvu, Lionardo da Vinci, Correggio, Michelangelo, Raffael, Tizian, Rubens, van Dyck, Zurbaran, Velasquez, Murillo, Poussin i mnogi drugi u slikarstvu, Orlando Lasso i Palestrina u muzici, Ariost, Tasso, Camoens, Cervantes, Lope de Vega, Calderon, Vondel u poeziji pokazuju pred svim pokljenjima, kakov je bio taj savez: velik i plodan, raznovrstan i trajan. No nažalost nadošlo je u Evropi vrijeme, kada su počele da djeluju posljedice protestantizma, a to je bila druga polovica 17. vijeka i 18. vijek. Tada su prekinute veze s katoličkom književnom i umjetničkom tradi-

*) Foerster zgodno opaža o kršćanstvu — a to možemo primijeniti i na pjesništvo — kako ono može da upliva na rješenje borbe između zla i dobra: »Christus veranschaulicht die göttliche Idee im Betreff des Menschen: Die Seele wird eingebettet in das organische Leben, nicht um in dessen tierischer Selbstbehauptung aufzugehen, sondern im Gegenteil, um mitten in aller Teilung der Kräfte u. Gaben dennoch dem Wahn der Vereinzelung zu widerstehen, alles zum ganzen zu weben u. aus solcher Ordnung herauszuleben. In diesem Sinne ist ganze menschliche Geschichte das Ringen um den Sieg der ewigen Ideen über die Macht des Abfalls, um den Sieg der umsichtbaren Welt« (Christus 29)

cijom, a Evropa pada u svoju hladnu dekadensu. To je činjenica. Isto je tako očevidna i druga činjenica, koju nitko ne može zanijekati: protestantski narodi tekar onda stvoriše svoju klasičnu književnost i umjetnost, kada Winkelmann i Thorwaldsen, Lessing, Herder, Schiller i Goethe i čitav niz pjesnika i umjetnika krenuše prema Rimu, da barem na estetskom polju uspostave one niti, koje je vjerska revolucija 16. vijeka bila prekinula (Cfr. Baumgartner, l. c. 615)

Natrag dakle k načelima, što ih zastupa i širi katolička Crkva ako želimo, da Evropa bude opet velika u prosvjeti i umjetnosti! Natrag k izvoru žive vjere, koja ne može nego obogatiti, ojačati, umnožiti svaku pravu umjetnos! Natrag u katoličku atmosferu! Natrag k Rimu! Vidjesmo Homera, kako je velik u svojoj jasnosti i zanosu i još više u idejama naravne vjere; vjere, koju dokučuje svojim umom. Tu vjeru daleko nadvisuje kršćanska objava, pa stoga i katolički pjesnici, kakovi su bili Dante, Shakesepare i Calderon, u idejama i idealizmu nadvisuju helenskog prvaka. Dakle još jednom: Natrag u sfere rimo-katoličke Crkve!

A.

